

REKOMENDACIJOS INSTITUCIJOMS IR ORGANIZACIJOMS, DIRBANČIOMS SU SUNKIAUS ELGESIO JAUNIMU

Kasparas Laureckis, doc. dr. Donata Petružytė

2015 m.

IVADAS

Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Jaunimo reikalų departamentas), įgyvendindamas Regioninės jaunimo politikos programos stiprinimo priemonę Nr. 1.1.4.2. „Organizuoti tarpsektorines vietas jaunimo problematiką atitinkančias veiklas (diskusijos, susitikimai su įvairių institucijų, profesijų atstovais, mokymai neaktyviam jaunimui), siekiant spręsti socialiai atskirto, delinkventinio elgesio, pažeidžiamo ir kitokių sunkumų patiriančio jaunimo problemas ir didinti užimtumo galimybes“, inicijavo pilotinį projektą, kurio metu konkurso būdu atrinkta Molėtų rajono savivaldybė.

Projekto tikslas buvo suformuluoti rekomendacijas skirtingoms Molėtų rajono savivaldybėje veikiančioms institucijoms ir organizacijoms, siekiant efektyvesnių darbo su sunkaus elgesio jaunimu (toliau – jaunimu) rezultatų, be to parengti rekomendacijas tarpžinybinio bendradarbiavimo plėtrai.

Pagrindiniai projekto uždaviniai:

- Susipažinti su Molėtų rajono savivaldybėje veikiančiomis institucijomis ir organizacijomis bei teikiamų paslaugų įvairove.
- Atskleisti sunkumus, su kuriais susiduria skirtingi veikėjai tiesioginiame darbe su jaunais žmonėmis.
- Išsiaiškinti, kaip Molėtų rajono savivaldybėje yra įgyvendinama tarpžinybinio bendradarbiavimo funkcija.
- Paskatinti atskirų veikėjų savianalizę.
- Pradėti diskusijas dėl esminių pokyčių Molėtų rajono savivaldybėje, įgyvendinant jaunimo politiką.

Įgyvendinant projektą bei ruošiant rekomendacijas skirtingiems Molėtų rajono veikėjams, buvo stengiamasi kiek įmanoma labiau atitikti vietinę realybę. Didžioji dalis išskirtų rekomendacijų buvo įvardintos pačių specialistų ar jaunų žmonių atstovų, likusios rekomendacijos paremtos ekspertų išvalgomis. Vėliau visos rekomendacijos pristatytos ir išdiskutuotos su vietos politikais formuotojais bei sprendimų priėmėjais.

Sunkumus patiriantys jauni žmonės

Projekto pradžioje siekiant apibrėžti, kas yra socialinę atskirtį patiriantys, delinkventiniu elgesiu pasižymintys bei kitokių sunkumų turintys jauni žmonės, buvo pasiūlytas Schellekens (2012) sudarytas kriterijų sąrašas, kuriuo remiantis galima identifikuoti su skirtingais sunkumais susiduriančius jaunos žmones. Žemiau pateiktos pagrindinės sritys, į kurias būtina atsižvelgti, susipažinus su jaunuoliais ir siekiant įvertinti jų rizikos lygį:

- Kokia jaunuolio šeimos situacija? Ar šeima suteikia geras sąlygas augti?
- Kokios jaunuolio gyvenimo sąlygos? Ar būstas tinkamai įrengtas? Ar jame pakankamai erdvės?
- Kokia jaunuolio fizinė sveikata ir savęs prižiūrėjimo įgūdžiai?
- Kiek adekvatus jaunuolio kognityvinis išsivystymas?
- Kaip jaunuoliui sekasi mokykloje?
- Kokia jaunuolio psichinė sveikata? Ar nėra psichinių sutrikimų požymių?
- Kokie jaunuolio santykiai su bendraamžiais? Ar sutaria su jais? Ar nepatiria patyčių ir kitų smurto formų?
- Kiek adekvatus jaunuolio seksualinis vystymasis?
- Kokia jaunuolio darbinė ir finansinė situacija?
- Kiek dažnai jaunuolis vartoja alkoholį, narkotikus ar kitas psichotropines medžiagas?
- Kiek jaunuolis yra linkęs užsiimti itin rizikinga veikla?
- Kiek intensyviai jaunuolis įsitraukia į nusikalstamą veiklą?
- Ką jaunuolis veikia laisvu laiku? Ar geba turiningai jį praleisti?

Jeigu matome, jog iš visų šių sunkumų jaunuoliai turi vos kelis, galime juos vadinti *jaunuoliais, esančiais rizikoje*. Jei jaunuoliai turi daugiau minėtų sunkumų, galima juos vadinti *sunkumus išgyvenančiu jaunimu*. O jeigu daugumoje kategorijų jauni žmonės turi sunkumų, tai galime juos laikyti *jaunuoliais su daugialypėmis kompleksinėmis problemomis*. Taigi šiose rekomendacijose, minėdami sunkaus elgesio jaunos žmones, turime galvoje jaunuolius, kurie įvardijami kaip esantys rizikoje arba išgyvenantys sunkumus.

Kalbant apie pagrindines sunkaus elgesio priežastis, galima išskirti įvairius sunkumus šeimoje ir mokykloje. Kadangi šie jaunuoliai paprastai nepatiria tėvų globos ir kontrolės namuose, jiems yra sudėtinga priprasti ir prie egzistuojančios tvarkos švietimo sistemos institucijose. Tai savo ruožtu apsunkina paauglių adaptaciją mokykloje ir mažina motyvaciją ją lankyti. Be to, neretai šie jaunuoliai mokykloje patiria patyčias, negauna taip reikalingo palaikymo iš bendraamžių ir mokytojų, todėl dažniausiai vietoj pamokų ar po jų savo laiką leidžia ten, kur jaučiasi geriausiai – panašių patirčių turinčių bendraamžių grupėse, gatvėse ir pan. (Štuopytė, 2010, Smeaton, 2005). Viena iš jaunuolių sunkaus elgesio priežasčių yra negebėjimas tinkamai funkcionuoti ir prisitaikyti prie visuomenės standartų. Dėl daugybės problemų, su kuriomis šie jauni žmonės susiduria, jiems yra nelengva laikytis įprastų socialinio gyvenimo taisyklių. Tad jie dažnai susikuria savo taisykles ir pagal jas elgiasi (Crimmens, 2004; Štuopytė, 2010). Deja, visuomenėje jie dažniausiai nebūna suprasti ir nesulaukia tinkamos pagalbos. Atvirkščiai, nemaža visuomenės dalis į tokį elgesį reaguoja priešiška ir tai tampa neperžengiamu barjeru. Iš anksto žinodami, ko iš jų tikimasi, jauni žmonės tarytum priima jiems užklijuotą etiketę, vaidmenį ir gyvena pagal jį (Dobryninas ir kt., 2008). Būtent šios etiketės, kurias jauniems žmonėms dėl jų netinkamo elgesio prikliauja visuomenė, tampa „save išpildančiomis pranašystėmis“, ir apsunkina galimybes jauniems žmonėms ieškoti kitokio gyvenimo būdo.

1. BENDROSIOS REKOMENDACIJOS

1.1. Jaunimo politikos vystymas Molėtų rajono savivaldybėje

Jauni žmonės, susiduriantys su įvairiais sunkumais, neatsiranda savaime. Šių sunkumų, kaip ir kitų socialinių problemų, priežastys yra gilios ir formuojasi ilgą laiką, dažnu atveju tai yra visos sistemos spragų pasekmė. Siekiant sėkmingai dirbti su įvairius sunkumus patiriančiais jaunais žmonėmis labai svarbu ne tik užtikrinti atskirų specialistų kokybišką darbą, bet ir atsižvelgti į visą sistemą ir plėtoti efektyvią jaunimo politiką Molėtų rajone. Žemiau pateikiamos rekomendacijos, skirtos Molėtų rajono savivaldybės jaunimo politikos gerinimui.

Molėtų rajono savivaldybės jaunimo politikos vizija: siekiant stiprinti jaunimo politikos įgyvendinimą rajone svarbu nusistatyti strateginius tikslus, paruošti tam pasiekti skirtus veiklos planus bei užtikrinti priežiūrą juos įgyvendinant. Tokia jaunimo politikos vizija turėtų būti orientuota ne tik į jaunimo veiklos apskritai stiprinimą, bet ir į:

- specialių organizacijų, skirtų darbui su sunkaus elgesio jaunimu, kūrimą ir plėtrą;
- su jaunimu dirbančių asmenų mokymą apie efektyvius darbo su sunkaus elgesio jaunimu būdus ir metodus;
- įvairių rajone veikiančių organizacijų susitelkimą teikiant įvairaus pobūdžio paslaugas, orientuotas į sunkaus elgesio prevenciją ir intervenciją.

Jaunimo reikalų koordinatorius: sėkmingam jaunimo politikos įgyvendinimui būtina prielaida – atskiras jaunimo reikalų koordinatoriaus etatas, t. y. būtina atskirti Kultūros ir švietimo skyriaus vedėjo pavaduotojo ir Jaunimo reikalų koordinatoriaus etatus ir pareigybes. Jaunimo reikalų koordinatoriaus uždavinys – būti tarpininku tarp savivaldybės politikų, jaunimo srityje dirbančių organizacijų ir jaunimo. Jo pareigybių aprašyme turi būti apibrėžtos funkcijos, susijusios su jaunimo politikos įgyvendinimu (sunkaus elgesio jaunuolius išskiriant kaip atskirą tikslinę grupę). Jis turi rengti kasmetinius veiklos planus ir ataskaitas (orientuojantis į Atvirųjų jaunimo erdvių steigimąsi, palaikymą ir plėtrą, Tarpžinybinio bendradarbiavimo „priežiūrą“, Jaunimo

organizacijų, bendruomenių centrų, neformalaus šveitimo organizacijų, specializuotas paslaugas teikiančių organizacijų, verslo organizacijų ir kt. pastangų sutelkimą į prevencinį ir intervencinį darbą su sunkaus elgesio jaunuoliais).

Jaunimo reikalų taryba: svarbu palaikyti ir stiprinti Molėtų rajono savivaldybės Jaunimo reikalų tarybos veiklą bei užtikrinti, kad jos veikla būtų orientuota į konstruktyvų ir vaisingą darbą, o ne į formalų funkcijų atlikimą. Rekomenduotina, kad kasmetiniuose jaunimo reikalų tarybos planuose ir ataskaitose būtų skiriamas pakankamas dėmesys atskirtų patiriantiems, rizikos grupėje esantiems ir sunkiu elgesiu pasižymintiems jaunuoliams (didesniam jų įtraukimui į jaunimo iniciatyvas, geresniam jų poreikių išsiaiškinimui ir interesų atstovavimui, specializuotos pagalbos, padedant spręsti jiems aktualias socialines problemas, plėtrai). Vienas iš būdų tai pasiekti galėtų būti naujai atsiradusios Molėtų atviros erdvės jaunimo darbuotojo (kaip neorganizuoto jaunimo atstovo) įtraukimas į jaunimo reikalų tarybos veiklą. Svarbu, kad jaunimo reikalų tarybos pirmininkas bei jaunimo reikalų koordinatorius rūpintųsi tarybos narių kompetencijų kėlimu darbo su jaunimu bei jaunimo interesų atstovavimo srityse. Prie jaunimo reikalų tarybos stiprinimo galėtų prisidėti konkrečių realių atsakomybių delegavimas. Pavyzdžiui, jaunimo reikalų taryba taptų atsakinga už „Jaunimo fondo“ veiklą.

Jaunimo reikalų komitetas: esant poreikiui reikėtų įkurti jaunimo reikalų komitetą Molėtų rajono savivaldybėje, kurio pagrindinė funkcija būtų preliminariai nagrinėti savivaldybės taryboje svarstomus jaunimo politikos klausimus, teikti išvadas bei pasiūlymus dėl jaunimo politikos formavimo ir įgyvendinimo. Rekomenduotina, kad jaunimo atstovai būtų informuojami apie jaunimo reikalų komiteto pasėdžius ir kviečiami juose dalyvauti.

Jaunimo fondas: rekomenduotina įsteigti atskirą „Jaunimo fondą“ Molėtų rajono savivaldybėje. Tačiau tai ne papildomų lėšų skyrimas savivaldybės biudžete, o esamų finansinių resursų paskirstymas, dalį lėšų tikslingai skiriant jaunimo veiklai ir darbui su jaunimu. Rekomenduotina, kad savivaldybės taryba kiekvienais metais skirtų lėšų jaunimo projektams remti, projektuojant jas atskira eilute savivaldybės biudžete. Nebūtų tikslinga keisti Molėtų rajono savivaldybės projektų, įgyvendinamų pagal Molėtų

rajono savivaldybės strateginio veiklos plano 2014 – 2016 metams 6 programos „Kultūrinės veiklos organizavimo, nevyriausybinių organizacijų ir tradicinių religinių bendruomenių veiklos rėmimo programa“ 2 tikslo 1 uždavinio 2 priemonę „Finansuoti rajone veikiančių nevyriausybinių organizacijų projektus“, finansavimo tvarkos aprašą. Tačiau kuriant naujus strateginius veikos planus reikėtų atsižvelgti į šiame dokumente pristatomas ekspertų rekomendacijas ir sukurti atskirą Molėtų rajono savivaldybės jaunimo ir jaunimui skirtų projektų finansavimo tvarką reglamentuojantį aprašą. Toks finansinės paramos teikimas iš savivaldybės biudžeto ilgainiui turėtų paskatinti jaunimo veiklos ir darbo su jaunimu plėtrą. Finansinė parama pradžioje galėtų būti skiriama neformalių jaunimo grupių, jaunimo organizacijų, su jaunimu dirbančių nevyriausybinių organizacijų, su jaunimu dirbančių savivaldybės įsteigtų organizacijų iniciatyvoms. Ilgainiui, sustiprėjus jaunimo sektoriui, didesnis dėmesys gali būti skiriamas būtent iš jaunimo ir nevyriausybinių organizacijų kylančioms iniciatyvoms. Pabrėžtina, kad galėtų būti skatinami ne tik ir ne tiek atskirų organizacijų projektai, kiek tos projektinės veiklos, kurios kyla iš skirtingų organizacijų bendradarbiavimo. Formuluojuant finansinės paramos skyrimo prioritetus ypatingą dėmesį reikėtų sutelkti į atskirtyje esančių, rizikos grupei priklausančių jaunuolių įtraukimą į veiklas ir darbą su sunkaus elgesio jaunuoliais. Be to, finansavimo prioritetus reikėtų adekvačiai paskirstyti tarp miesto ir atokiau nuo miesto centro esančių bendruomenių iniciatyvų. Prasidėjus „Jaunimo fondo“ veiklai rekomenduotina aktyviai skleisti informaciją visoms potencialiai suinteresuotoms organizacijoms ir aktyviam jaunimui, kviesti į paraiškų rengimo mokymus, raginti ir mokyti teikti paraiškas, siūlyti paraiškų rengimo, o vėliau ir projektų vykdymo konsultacijas. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Jaunimo reikalų koordinatoriaus ir Jaunimo reikalų tarybos pastangos gali turėti lemiamos įtakos „Jaunimo fondo“ didinimui, t.y. lėšų ir kitokios materialinės paramos pritraukimui iš privataus sektoriaus. Apie „Jaunimo fondo“ veiklos galimybes taip pat žr. 1.3. ir 2.2.

1.2. Aktyvaus jaunų žmonių dalyvavimo per jaunimo nevyriausybines organizacijas didinimas

Svarbu skatinti jaunų žmonių, neformalių jaunimo grupių ir jaunimo organizacijų veiklą ir jos plėtrą, kas ne tik užtikrintų jaunų žmonių interesų atstovavimą priimant sprendimus, bet ir veiktų kaip prevencinė priemonė darbe su sunkaus elgesio jaunimu.

- Viena iš skatinančių priemonių – kontaktų užmezgimas ir palaikymas su jau egzistuojančiomis jaunimo organizacijomis, kurių veikla yra aktyvi (Molėtų vaikų ir jaunimo pilietinio ir tautinio ugdymo klubas „Mes – gimnazistai“, Jaunimo organizacijos „Darbas“ Molėtų skyriumi, Molėtų rajono mokinių taryba, klubais „Jaunimo brizas“, „Virpanti styga“, meninio ugdymo asociacija „Menų sodas“) ir tų, kurių veikla nėra itin aktyvi ir / ar formalizuota (Molėtų gimnazijos jaunaisiais šauliais, Molėtų šv. Apaštalų Petro ir Povilo parapijos jaunimu, Jaunųjų konservatorių Molėtų filialu, skautais ir kt.), taip pat iniciatyvus ir aktyvus kontaktų su šių organizacijų atstovais palaikymas, skatinant jų veiklą ir informuojant apie galimybes pasinaudoti „Jaunimo fondo“ parama, raginant teikti paraiškas, konsultuojant projektų rengimo ir įgyvendinimo eigoje.
- Kita priemonė – skatinti naujų jaunimo organizacijų kūrimąsi (pavyzdžiui, Moksleivių ateitininkų sąjungos kuopos (<http://mas.ateitis.lt/>), Lietuvos Krikščioniškojo jaunimo blaivybės sąjungos „Žingsnis“ skyriaus (<http://www.zingsnis.lt/>), Lietuvos raudonojo kryžiaus skyriaus (<http://www.redcross.lt/lt/veikla/jaunimas>), įvairias politines partijas atstovaujančių jaunimo organizacijų ir kt. įkūrimas) ir veiklos aktyvumą, orientuojantis ne į tarpusavio konkurencijos didinimą, o vienas kitą papildantį bendradarbiavimą, skirtingų indėlių įnešimą, atsakomybių pasidalijimą ir pan., siekiant bendrų tikslų.
- Sustiprėjus jaunimo sektoriui rekomenduotina svarstyti galimybę steigti Molėtų rajono jaunimo ir jaunimo organizacijų sąjungą „Apskritasis stalias“, kuri galėtų burti ne tik jaunimo organizacijas, bet ir vienyti neformalias jaunimo grupes ir pavienius lyderius. Tai paskatintų jaunimo aktyvumą ir organizuotumą.
- Dar vieną skatinanti priemonė galėtų būti savivaldybės skiriamos patalpos jaunimo lyderių, jaunimo organizacijų ir neformalių jaunimo grupių susitikimams ir kitai darbinei veiklai.
- Jaunų žmonių aktyvus dalyvavimas labiausiai turėtų būti skatinamas rajono mokyklose, skleidžiant informaciją apie organizuojamus renginius, buriant jaunus žmones bendrai veiklai ir t.t. (pavyzdžiui, talpinant informaciją mokyklų kompiuterių, kuriais naudojasi jaunuoliai, naršyklių „pradžios tinklapiuose“ (angl. *home page*)).

1.3. Darbo su jaunimu plėtra

Specializuotos programos darbui su sunkumus patiriančiais jaunais žmonėmis kūrimas: rekomenduotina telkti resursus ir pajėgas specializuotos organizacijos arba specializuotos programos, skirtos darbui su sunkaus elgesio jaunuoliais, steigimui ateityje. Jos uždavinys - dirbti su sunkaus elgesio jaunuoliais ir jų aplinka, padedant jiems spręsti įvairias psichologines, socialines, ekonomines problemas, įgalinant juos sėkmingai integruotis į bendraamžių bendruomenę, švietimo sistemą ir darbo rinką. Tokią programą galėtų vykdyti arba visiškai naujai įsteigta darbo su jaunimu organizacija (pavyzdžiui, Molėtų atvira erdvė), arba jau veikianti įstaiga (pavyzdžiui, Pedagoginė psichologinė pagalbos tarnyba). Specializuotos programos pavyzdžiais galėtų būti VA Caritas veikiantis *Amatų mokymo centras* arba VŠĮ Pal. J. Matulaičio socialinio centro įgyvendinama programa *Tramplinas*. Visgi svarbu pabrėžti tai, kad tokios programos įgyvendinimas reikalauja papildomų finansinių ir žmogiškųjų resursų.

Nevyriausybinių sektoriaus jaunimo srityje stiprinimas: efektyviam jaunimo politikos įgyvendinimui būtinas ir nevyriausybinių organizacijų, dirbančių su jaunimu apskritai ir sunkaus elgesio jaunimu, steigimasis ir veiklos plėtra. Todėl rekomenduotina dalį savivaldybės „Jaunimo fondo“ lėšų skirti naujų NVO steigimosi kaštams padengti bei peržiūrėti kitokios materialinės pagalbos laikino ar pastovaus suteikimo galimybes (patalpų, ilgalaikio turto) naujoms organizacijoms. Be to, reikėtų sudaryti palankias sąlygas plėtoti tęstines veiklas toms nevyriausybiniams organizacijoms, kurios siekia nuosekliai ir kokybiškai dirbti su atskirtyje esančiu, rizikos grupei priklausančiu ir sunkaus elgesio jaunimu. Plačiau apie fondo veikos galimybes rašoma 1.1. (skyrelyje „Jaunimo fondas“).

Kita vertus, Molėtų rajono savivaldybėje, rengiant paraiškų konkursus savivaldybės paramai gauti, pastebima ypatinga jaunimui skirtų projektų stoka. Viena iš priežasčių yra ir šioje srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų pasyvumas. Todėl siūloma, jog su jaunimu dirbančios nevyriausybinių organizacijos būtų iniciatyvesnės organizuodamos veiklas ir siekdamos finansinės paramos sunkaus elgesio jaunimui, aktyvesnės bendradarbiaudamos tarpusavyje, palaikydamos ryšius su savivaldybės administracija ir jos įsteigtomis institucijomis, veikiančiomis tame pačiame darbo lauke.

1.4. Bendradarbiavimas tarp sprendimų priėmėjų bei praktikų

Rekomenduotina plėtoti bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą tarp savivaldybės administracijos atstovų ir jaunimo bei su jaunimu dirbančių organizacijų darbuotojų. Politikai, sprenddami jaunimui aktualius klausimus, turėtų konsultotis su šioje srityje dirbančiais praktikais ir jaunimo atstovais. Vyriausybinese ir nevyriausybinese organizacijose dirbantys specialistai, jaunimo organizacijų lyderiai savo ruožtu turėtų kreiptis į politikus inicijuodami susitikimus, diskusijas ir derybas.

1.5. Jaunų žmonių geografinės atskirties mažinimas

Rekomenduojama spręsti kaimo jaunimo atskirties problemą, daugiau dėmesio skiriant vietos bendruomenių jaunimo įtraukimui į Molėtų mieste rengiamus renginius ir vykdomas tęstines veiklas, skirtas jaunimui, organizuojant mobilias jaunimo užimtumo programas, ieškant galimybių steigti atviras jaunimo erdves vietos bendruomenėse ir stiprinant vietines jaunimo ar jaunimui skirtas iniciatyvas. Siekiant efektyvaus problemos sprendimo svarbu prieš imantis aktyvių veiksmų iširti situaciją, t.y. kiek tokių jaunuolių yra, kaip jie geografiškai pasiskirstę, kokios socialinės problemos jiems būdingos, kaip jie suvokia savo situaciją, kokių poreikių turi ir pan. Plačiau apie kaimo jaunimo atskirties mažinimą rašoma 2.4.

1.6. Socialinio darbo plėtra

Pastebėtina, kad Molėtų rajono savivaldybėje seniūnijose trūksta socialinio darbo organizatorių, dirbančių bent po dalį etato. Todėl rekomenduotina, kad Molėtų rajono savivaldybėje būtų įkurtas bent vienas socialinio darbuotojo etatas, skirtas socialinio darbo su rizikos grupės šeimomis, vaikais, jaunuoliais ir suaugusiais asmenimis organizavimui vietos bendruomenėse. Tai turėtų prisidėti prie sunkaus elgesio jaunuolių, kaip vienos iš tikslinių grupių, ir jų artimųjų sunkumų sprendimo bei prevencijos.

1.7. Žmogiškųjų išteklių telkimas darbui su sunkumus patiriančiais jaunais žmonėmis

Kompetingų specialistų pritraukimas: ypatingą dėmesį reikėtų kreipti į žmogiškuosius išteklius, t.y. darbui pritraukti iniciatyvius, aktyvius ir kompetentingus specialistus. Norėtųsi atkreipti dėmesį į tai, kad raktas į daugelio šiame dokumente įvardintų problemų sprendimų įgyvendinimą yra ne tik ir ne tiek etatų, organizacijų, fondo steigimas, dokumentų parengimas, kiek šiose formaliose institucinėse struktūrose veikiančių asmenų darbo ir jų tarpusavio bendradarbiavimo kokybė.

Kompetencijų kėlimas: būtina turi būti skatinamas jaunimo srityje veikiančių, o ypač savo veiklose su sunkaus elgesio jaunuoliais tiesiogiai susiduriančių organizacijų atstovų (tiek darbuotojų, tiek savanorių) kompetencijų kėlimas:

- dalyvaujant nacionaliniuose ir tarptautiniuose mokymo kursuose;
- dalijantis patirtimi tarpusavyje (organizuojant mokymus, kuriuose pasitelkiama toje pačioje savivaldybėje dirbančių specialistų skirtinga kompetencija ir patirtis; suburiant profesinės savipagalbos, intervizių grupes);
- mokantis iš kitų savivaldybių gerosios patirties.

2. REKOMENDACIJOS NEFORMALIAUS ŠVIETIMO IR UGDYMO PASLAUGŲ PLĖTRAI IR PRITAIKYMIUI SUNKAUS ELGESIO JAUNUOLIŲ POREIKIAMS

Neformalaus švietimo sritis daro didelę įtaką formuojant jaunimo pasaulėžiūrą ir gali sukurti palankias sąlygas ugdant sąmoningą, pilietišką ir kūrybingą jauną žmogų, gebantį sėkmingai integruotis į šiuolaikinę socialinę ekonominę aplinką. Šios srities darbuotojai neprivalo specializuotis darbui su sunkaus elgesio jaunimu ir būtų nerealistiška iš jų reikalauti šiam darbui reikalingų specifinių kompetencijų ir pastangų. Tačiau reikia nepamiršti, kad tinkamai organizuota neformalaus švietimo sistema gali sumažinti mokyklos nebaigiančių moksleivių skaičių, pagerinti jaunuolių rezultatus formaliojo švietimo sistemoje, sudaryti geresnes sąlygas jaunimui patekti į darbo rinką, tuo padėdama spręsti jaunų žmonių socialinės integracijos, žalingų įpročių ir nusikalstamumo prevencijos ir pan. problemas. Todėl Molėtų savivaldybėje plėtojant darbą su sunkaus elgesio jaunimu privalu neapleisti ir šios srities.

2.1. Neformalaus švietimo ir ugdymo strategija

Visų pirma, reikalinga sukurti vieningą ir ilgalaikę neformalaus ugdymo strategiją (apimančią žemiau išvardintų problemų sprendimą), kuri būtų parengta bendradarbiaujant praktikams ir politikams. Prasminga bent vieną kartą per metus organizuoti neformalaus švietimo ir ugdymo paslaugas teikiančių organizacijų, jaunimo organizacijų ir Savivaldybės administracijos atstovų susitikimus, kurių metu būtų aptariamas metų planas strategijos įgyvendinimui, naujų probleminių sričių identifikavimui, strateginių darbo krypčių koregavimui. Siekiant rezultatyvios neformaliojo švietimo plėtros, svarbu, kad būtų sudarytos sąlygos, skatinančios šioje veikloje aktyviai dalyvauti ir kitus potencialius paslaugų teikėjus (privačius teikėjus, jaunimo nevyriausybinės organizacijas ir kt.).

2.2. Finansinė parama neformalaus švietimo ir ugdymo paslaugų plėtrai

Greta neformalaus švietimo strategijos sukūrimo ir jos įgyvendinimo priežiūros, reikalingas ir finansinis kultūros, meno, sporto, socialinių veiklų, orientuotų į jaunimą, skatinimas ir palaikymas. Visų pirma, aktualus jaunimo ir jaunimui skirtos projektinės veiklos finansavimas savivaldybės lygmenyje. Finansinė parama turėtų būti skiriama ne tiek atlyginimams ir patalpoms išlaikyti, kiek priemonėms, kurios yra reikalingos projektų įgyvendinimui. Projektai gali apimti trejopas veiklos formas:

- vasaros poilsis (t. y. stovyklos, išvykos ir pan.),
- vienkartinės veiklos metų eigoje (t. y. renginiai),
- tęstinės veiklos (t. y. reguliariai vykstantys užsiėmimai).

Ypač skatinama remti jaunimo inicijuotus projektus, skirtus jaunimui (skiriant ypatingą dėmesį sunkaus elgesio jaunimui), tačiau taip pat turėtų būti remiami ir projektai, inicijuojami suaugusių bendruomenės narių ir / ar vykdomi kartu su jais, tačiau orientuoti į atskirtyje esančius, rizikos grupei priklausančius ir sunkaus elgesio jaunuolius. Plačiau apie fondo veikos galimybes rašoma 1.1. (skyrelyje „Jaunimo fondas“).

Tikėtina, kad savivaldybės biudžete numatyta suma jaunimo projektų finansavimui bus ne itin didelė - bus finansuojamos tik trumpalaikės ir vienkartinės veiklos, kompensuojant tik veiklos išlaidas. Tokios finansinės paramos trūkumas –

veiklų fragmentiškumas, tęstinumo ir įgyvendinamų veiklų profesionalumo stoka. Todėl Jaunimo reikalų koordinatorius turėtų rinkti informaciją ir informuoti Molėtų rajone veikiančias neformalaus ugdymo paslaugas teikiančias organizacijas, bendruomenių centrus ir jaunimo organizacijas apie įvairių fondų (tiek nacionalinių, tiek tarptautinių) skelbiamus jaunimo ir jaunimui skirtų projektų finansavimo konkursus bei skatinti dalyvauti juose organizacijų atstovus. Ypatingai turėtų būti skatinamas didesnio masto projektų, skirtų kompleksiniam ir tęsiniam darbui su sunkaus elgesio jaunuoliais ir parengtų bendradarbiaujant įvairioms organizacijoms (ne tik formaliojo ir neformaliojo šveitimo organizacijų, bet ir specialiųjų tarnybų, bendruomenių centrų, atvirųjų jaunimo erdvių, jaunimo ir kitų nevyriausybinėse organizacijų atstovų), įtraukiant gerosios patirties perėmimą iš kitų savivaldybių, kūrimas. Sėkmės atveju tokio pobūdžio projektams savivaldybė taip pat turėtų numatyti ir skirti dalinę paramą (t.y. suteikti papildomą finansavimą).

2.3. Neformalaus šveitimo ir ugdymo paslaugas teikiančių organizacijų darbas su sunkaus elgesio jaunuoliais.

Kaip jau minėta anksčiau, neformalaus šveitimo organizacijos ir jaunimo organizacijų atstovai neturi kompetencijų darbui su sunkaus elgesio jaunimu ir jaučiasi bejėgiai, kalbant apie jų motyvavimą dalyvauti veiklose. Todėl, ekspertų nuomone, šioje srityje darbas galimas 3 kryptimis:

- 1) Specialiųjų tarnybų, Atviros jaunimo erdvės darbuotojai ir savanoriai specializuojasi darbe su sunkaus elgesio jaunuoliais, o neformalaus ugdymo įstaigos ir jaunimo organizacijos atsiliepia į šių darbuotojų iniciatyvas rengiant renginius ir organizuojant tęsines veiklas sunkaus elgesio jaunuoliams: teikdami organizacinę pagalbą, pagalbą materialiaisiais ištekliais (pvz., erdvėmis, priemonėmis), pagalbą pritraukiant finansavimą, specialistų paslaugomis, jaunimo savanorišku darbu, bendradarbiavimu rengiant projektus ir vykdant projektines veiklas ar pan.
- 2) Specialiųjų tarnybų, Atviros jaunimo erdvės darbuotojai ir savanoriai tiek sunkaus elgesio jaunuolius, tiek jaunuolius, priklausančius rizikos grupei, paskatinta ir motyvuoja kreiptis į neformalaus ugdymo įstaigas, palydėti,

pastiprina ir padeda įveikti kliūtis, išskylančias organizaciniuose, ugdymosi ir socialinės integracijos į bendraamžių kolektyvą procesuose.

- 3) Neformalaus švietimo organizacijose atsiranda darbuotojai, jaučiantys pašaukimą dirbti su sunkaus elgesio jaunuimais, atpažįsta savyje reikalingas savybes ir yra pasiryžę skirti pastangų, finansinių ir laiko resursų reikalingoms kompetencijoms įgyti. Tuo atveju, jei neformalaus švietimo organizacijos administracija paremia ir palaiko tokias iniciatyvas, ilgainiui organizacijoje gali atsirasti prielaidos ir Atvirai jaunimo erdvei (ar netgi centrui) atsirasti.

Pabrėžtina, kad neformalias švietimo paslaugas teikiančių organizacijų, bendruomenių centrų ir jaunimo organizacijų atstovams ypač aktualus dalyvavimas mokymuose apie bendravimo specifiką su sunkaus elgesio jaunuoliais, kontakto užmezgimą ir palaikymą su motyvacijos stokojančiais jaunais žmonėmis, rizikos grupės šeimose užaugusių vaikų, priklausomybes turinčių, į delinkventinį elgesį linkusių, psichikos sutrikimų turinčių asmenų psichologiją. Plačiau apie mokymosi galimybes rašoma 1.7. (skyrelyje „Kompetencijų kėlimas“).

2.4. Neformalaus švietimo ir ugdymo paslaugų prieinamumo didinimas atokesnėse vietovėse gyvenantiems jaunuoliams.

Atskira rizikos grupė – kaimo jaunimas. Geografiškai atokiose vietovėse yra, viena vertus, daugiau socialinės rizikos veiksnių, kita vertus, mažiau galimybių prevencinėms ir intervencinėms programoms. Ypatinga problema – nevienodos jaunimo ugdymosi (kaip prevencinės veiklos) galimybės miesto ir kaimo jaunuoliams. Neformaliojo jaunimo švietimo įstaigos susitelkusios rajono centre, todėl jaunuoliams iš atokesnių nuo centro vietovių nuvykti į jas problemiška, t.y. jauni žmonės iš atokesnių vietovių turi derintis prie juos į mokyklas vežiojančių autobusiukų grafiko, todėl ne visada gali lankyti norimus užsiėmimus.

- 1) Viena iš rekomendacijų galėtų būti persvarstyti viešojo transporto priemonių grafiką ir sukurti geltonųjų autobusiukų antrąją pamainą, jų grafiką suderinti bendradarbiaujant su skirtingoms mokykloms.
- 2) Kita vertus, jaunuolių pavėžėjimas yra ne vienintelis būdas, padedantis užtikrinti geresnį neformaliojo švietimo paslaugų prieinamumą. Alternatyva – sudaryti sąlygas neformaliojo švietimo įstaigoms „nuvežti paslaugas“ į kaimus.

- 3) Trečia alternatyva – vietos bendruomenių iniciatyvos. Kaimiškosiose vietovėse yra infrastruktūra, pastatai (bibliotekos, daugiafunkciai centrai, kultūros centrai, bendruomenių centrai, dienos centrai ir pan.), todėl reikėtų tik organizuoti neformaliojo švietimo veiklą jauniems žmonėms, skiriant lėšų jaunimo sociokultūrinės veiklos animatorių / animavimo veiklai.
- Apie kaimo jaunimo atskirties mažinimą taip pat žr. 1.5.

2.5. Bendradarbiavimas tarp jaunimo ir neformalaus švietimo ir ugdymo organizacijų atstovų

Dar vienas probleminis aspektas – neformalaus švietimo paslaugas teikiančių organizacijų atstovų ir jaunimo bendradarbiavimo tęstinumas, t.y. jaunimo lyderiai keičiasi ir tai neigiamai veikia bendradarbiavimą, nes jaunas žmogus vėl turi eiti „nepramintu taku“. Priežastis ta, kad nėra nusistovėjusių bendradarbiavimo su neformalaus ugdymo paslaugas teikiančiomis organizacijomis „kanalų“. Reikėtų, kad susiformuotų bendradarbiavimo „koridoriai“, nauji jaunimo lyderiai patektų į juos ir nebereikėtų periodiškai išradinėti dviračio. Tai tarsi savotiškos bendradarbiavimo tradicijos, perduodamos iš kartos į kartą. Siekiant spręsti šią problemą, galimos įvairios organizacinių formų alternatyvos:

- reguliarus atvirų durų dienų rengimas neformalaus švietimo paslaugas teikiančiose organizacijose,
- susitikimų kambarių atidarymas, kai neformalaus švietimo paslaugas teikiančiose ir kitose su jaunimu dirbančiose organizacijose iš anksto paskelbtu laiku skiriama jauki patalpa susitikimams ir neformalaus pobūdžio pokalbiams su organizacijos atstovais,
- organizacijų mugių organizavimas, kur atsirastų galimybė neformalaus ugdymo paslaugas teikiančioms organizacijoms ir kitoms jaunimo ar su jaunimu dirbančioms organizacijoms ne tik ir ne tiek pristatyti save formaliai, bet užmegzti neformalius kontaktus su jaunimu,
- gana efektyvus ir santykinai paprastai įgyvendinimas būdas – visų neformalaus ugdymo paslaugas teikiančių organizacijų ir jaunimo organizacijų *Facebook* profilių sukūrimas (kiekvienos organizacijos atsakomybė) ir viešos *Facebook* grupės, apjungiančios visas organizacijas, sukūrimas (Jaunimo organizacijų

atsakomybė). Tai suteiktų galimybes skleisti informaciją jaunimui įprastesniais, patrauklesniais būdais.

Taip pat reiktų kaitos neformalaus ugdymo įstaigų nuostatose bendradarbiavimo su jaunimu atžvilgiu. Esant kritinei darbo su jaunimu padėčiai rajone reikia ne tik laukti iniciatyvos iš jaunų žmonių, bet ir dėti pastangas paslaugų atliepančių jaunimo poreikius plėtrai, informavimo apie teikiamas paslaugas ir organizuojamus renginius jaunimui patrauklesnėmis formomis paieškai, organizaciniuose dalykuose didesnio lankstumo ir jautresnio atsiliepimo į jaunimo iniciatyvas, iniciatyvų skatinimo ir puoselėjimo.

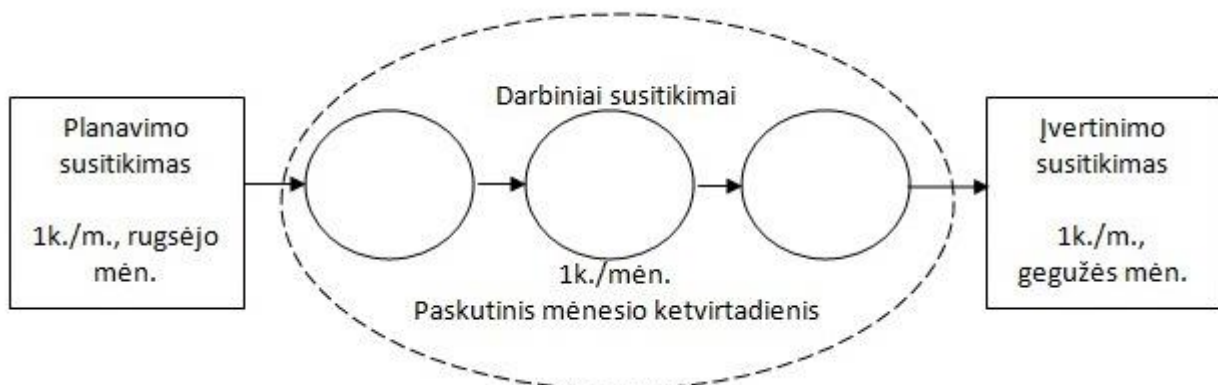
3. REKOMENDACIJOS TARPŽINYBINIAM BENDRADARBIAVIMUI DARBO SU SUNKUMUS PATIRIANČIAIS JAUNAIŠ ŽMONĖMIS SRITYJE MOLĖTŲ RAJONE

Įvertinus Molėtų rajono savivaldybėje veikiančių institucijų bendradarbiavimo patirtį negalima teigti, kad tarpžinybinis bendradarbiavimas savivaldybėje neegzistuoja. Atvirkščiai, skirtingos žinybos bendradarbiauja ir derina savo veiksmus siekdamas bendrą rezultatą. Visgi toks bendradarbiavimas dažniausiai yra vykdomas atsiradus konkrečiam poreikiui, pvz., pablogėjus situacijai šeimoje. Institucijų atstovai pripažino, kad šiuo metu Molėtų rajono savivaldybėje vyraujančiai bendradarbiavimo kultūrai trūksta bendrų tikslų užsibrėžimo bei sisteminio požiūrio (planavimo, atsakomybių pasiskirstymo, įvertinimo ir t.t.).

Apskritai tarpžinybinis bendradarbiavimas darbo su sunkumus patiriančiais jaunais žmonėmis srityje kelia nemažai iššūkių. Lietuvoje reglamentuotas vaikų amžius yra nuo 0 iki 18 metų, o jaunų žmonių – nuo 14 iki 29 metų. Amžiaus ribų persidengimas ir tai, kad šiuo metu Molėtų rajone nėra nei vienos institucijos, kurios pagrindinė veikla būtų darbas su jaunimu, „ištrina“ jaunus žmones iš institucijų akiračio. Tai reiškia, kad labiau rūpinamasi šeimomis bei vaikais, bet ne jaunimu.

Tarpžinybinio bendradarbiavimo darbo grupės tikslas – didinti paslaugų, skirtų sunkumus patiriantiems jauniems žmonėms, efektyvumą derinant planuojamus veiksmus, apsikeičiant turima informacija bei kartu ieškant tinkamiausių sprendimų.

Tarpžinybinio bendradarbiavimo modelis:

Tarpžinybinio bendradarbiavimo darbo grupės modelis susideda iš skirtingų susitikimų:

Planavimo susitikimas: susitikime dalyviai pasidalina atstovaujamos institucijos bei jos klientų situacija, galimomis rizikomis artėjančiame laikotarpyje. Susitikimo metu skiriama laiko ateinančių metų darbo grupės prioritetinių sričių aptarimui, darbo tikslų nusistatymui. Šio susitikimo metu priimami sprendimai dėl einamųjų metų kas mėnesinių susitikimų organizavimo: susitikimų laiko, vietos, trukmės ir pan.

Įvertinimo susitikimas: šio susitikimo tikslas – įvertinti praėjusių metų darbo grupės pasiekimus ir procesą. Pasiekimai turėtų būti vertinami atsižvelgiant į planavimo susitikimo metu išsikeltus tikslus ir prioritetines sritis. Vertinant darbo grupės procesą svarbu atkreipti dėmesį į kiekvienos institucijos įsitraukimą kas mėnesinių susitikimų metu, sprendimų priėmimo procedūras, vyraujančios komunikacijos efektyvumą.

Kas mėnesiniai susitikimai: susitikimai skirti einamiesiems darbams, konkrečių atvejų bei galimų sprendimų aptarimui. Kiekvieno susitikimo pradžioje turėtų būti aptariamas dalyvaujančių institucijų darbas su sunkumus patiriančiais vaikais, jaunais žmonėmis ar jų šeimomis. Turėtų būti skiriama pakankamai laiko konkrečių atvejų aptarimui iš skirtingų žinybų perspektyvų bei planuojamų veiksmų susiderinimui.

Tarpžinybinio bendradarbiavimo darbo grupės dalyviai: darbo grupę sudaro skirtingų institucijų atstovai, kuriuos vienija bendra problematika, t.y. tiesioginis darbas su sunkumus patiriančiais vaikais, jaunais žmonėmis ar jų šeimomis.

Institucijų sąrašas:

- Molėtų rajono savivaldybės Vaikų teisių apsaugos skyrius.
- Molėtų rajono savivaldybės Socialinės paramos skyrius.
- Molėtų rajono nepilnamečių reikalų inspektoriai.
- Molėtų vaikų savarankiško gyvenimo namai.
- Molėtų psichologinė pedagoginė tarnyba.
- Molėtų psichikos sveikatos centras.

- Molėtų socialinės paramos centras.
- Mokyklų socialiniai pedagogai.
- Molėtų rajono savivaldybės Kultūros ir švietimo skyrius.

Svarbu: Molėtuose įsikūrusi ir pradėjusi veikti atviroji erdvė turėtų būti įtraukta į darbo grupės dalyvių sąrašą.

Kviestiniai dalyviai: esant poreikiui į tarpžinybinio bendradarbiavimo darbo grupę gali būti kviečiamos dalyvauti ir kitos institucijos. Pavyzdžiui, biblioteka ar švietimo centras.

Darbo grupę koordinuoja Molėtų rajono kultūros ir švietimo skyrius.

Koordinuojamasis darbas apima visų institucijų pakvietimą dalyvauti planavimo, kasmėnesiniuose bei įvertinimo susitikimuose, susitikimo moderavimo užtikrinimą, susitikimo protokolo parengimo bei išsiuntimo sukoordinavimą.

Darbo grupės susitikimų dokumentavimas: kiekvienas darbo grupės susitikimas turi būti protokoluojamas. Protokole būtina nurodyti šiuos duomenis: susitikimo vietą ir datą, dalyvius, svarstytus klausimus ir priimtus sprendimus. Protokolas turi būti išsiųstas visiems darbo grupės nariams per ateinančią darbo savaitę.

Darbo grupės komunikacija: pradėjusi savo veiklą darbo grupė turėtų sukurti atskirą komunikacijos kanalą. Tai galėtų būti el. pašto konferencija ir pan. Atskiras komunikavimo kanalas svarbus siekiant efektyvių bendradarbiavimo rezultatų.

Darbo grupės veikla turėtų būti grindžiama šiais principais:

- *Planavimo principas:* skirtingų institucijų atstovai bendradarbiaudami siekia bendro tikslo. Šiam tikslui pasiekti yra kuriami bendri planai, programos ar priemonės.
- *Vaidmenų ir funkcijų pasidalinimo principas:* kiekvienos institucijos atstovas tarpžinybinį / tarpsektorinį darbą papildo savo kompetencija ir sprendžia problemas tik savo kompetencijos ribose bei susilaiko nuo sau nebūdingų

funkcijų prisiėmimo. Taip siekiama užtikrinti maksimalų efektyvumą ir turimų žmogiškųjų išteklių panaudojimo optimizavimą.

- *Sisteminio požiūrio principas*: kompleksinis situacijos tyrimas ir vertinimas, siekiant konkrečių problemų sprendimo. Įvairių sričių specialistai susirenka tam, kad padėdami vieni kitiems pasiektų bendros problemos kompleksinį sprendimą.
- *Informavimo principas*: bendradarbiaujant sukuriama galimybė susipažinti su kitų žinybų veikla, jos specifika bei kita aktualia informacija ir dalintis svarbia informacija.
- *Išteklių optimizavimo principas*: derinami skirtingų institucijų / organizacijų / įstaigų prioritetai, telkiami ir efektyviai išnaudojami žmogiškieji ir materialiniai ištekliai (N. Miginis, M. Ulozas, Tarpžinybinio bendradarbiavimo stiprinimas jaunimo politikos srityje, 2014).

Tarpžinybinės darbo grupės iniciavimas: pirminį kvietimą, skatinantį burtis ir veikti tarpžinybinėje darbo grupėje, turėtų parengti ir išplatinti Molėtų rajono savivaldybės administracijos direktorius. Kvietime turėtų būti apibrėžtos bendradarbiavimo sąlygos: darbo grupės tikslai, bendradarbiavimo sritys, bendravimo forma ir dažnumas, gali būti paskirti atsakingi žmonės. Svarbu pabrėžti, kad toks formalus įpareigojimas gali padėti darbo pradžioje, tačiau ypatingai skatinama stiprinti neformalų bendradarbiavimą, kuris padeda užtikrinti veiklos efektyvumą ir dinamiškumą.

4. REKOMENDACIJOS ATVIRO DARBO PLÉTRAI MOLÉTŲ RAJONE

Šiuo metu Molėtų rajono savivaldybėje yra pakankamai plačiai išplėtos laisvalaikio užimtumo bei neformalaus švietimo paslaugos vaikams ir jaunimui. Veikia Molėtų kultūros centras, sporto centras, meno mokykla ir panašiai. Visgi šių institucijų siūlomos paslaugos dažnu atveju yra orientuotos į konkrečių rezultatų siekimą, vadovaujasi iš anksto paruošta programa, jų lankymas yra privalomas, užsiėmimai dažnai yra mokami. Svarbu pabrėžti, kad tokios laisvalaikio užimtumo ir neformalaus švietimo paslaugos bendraja prasme yra labai svarbios, tačiau atitinka tik dalies jaunų žmonių poreikius. Būtent dėl išvardintų požymių tokiose veiklose dažniausiai nedalyvauja sunkumus patiriantys jauni žmonės, kurie taip pat neįsitraukia ir į jaunimo organizacijų veiklą. Siekiant sudaryti palankias sąlygas sunkumus patiriančių jaunų žmonių laisvalaikio užimtumui, neformaliai ugdomuisi bei siekiant didinti psichosocialinių paslaugų pasiekiamumą rekomenduojama Molėtų rajono savivaldybėje plėtoti atvirą darbą su jaunimu.

Atviras darbas su jaunimu – tai tokia darbo su jaunimu forma, kuria siekiama visiems jauniems žmonėms, nepriklausomai nuo jų socialinės padėties, suteikti galimybes saugiai leisti laisvalaikį, užsiimti juos dominančia veikla, o esant poreikiui ir padedant kompetentingiems jaunimo darbuotojams – spręsti kasdienybėje kylančius iššūkius ir klausimus. Atviras darbas savitas tuo, kad dalyvavimas siūlomose veiklose nėra saistomas „privalomumu“: norintis dalyvauti jaunas žmogus neprivalo įsipareigoti lankytis nuolat ir nustatytu laiku užsiimti tam tikra veikla – jaunas žmogus pats sprendžia, kaip naudoti savo laiką. Atviras darbas su jaunimu gali būti įgyvendinamas Atvirame jaunimo centre (trumpinys - AJC) arba Atviroje jaunimo erdvėje (trumpinys - AJE) (Jaunimo reikalų departamentas prie SADM, www.jrd.lt).

Atsižvelgiant į šiuo metu Molėtų rajono savivaldybės turimus resursus bei artimiausius planus rekomenduojama steigti Atvirą jaunimo erdvę.

Atviros jaunimo erdvės steigimas: AJE turėtų būti steigiama numatant pakankamai lėšų jaunimo darbuotojų darbo užmokesčiui, patalpų išlaikymui bei AJE veikloms. Įvertinus dabartinę Molėtų rajono savivaldybės situaciją AJE gali būti atidaryta prie Molėtų Kultūros centro arba Molėtų švietimo centro.

Molėtų Atviros jaunimo erdvės tikslas – kurti erdvę jaunų žmonių savirealizacijai, asmeninių ir socialinių kompetencijų ugdymuisi, didinti jaunų žmonių įsitraukimą į vietinę bendruomenę, taip palengvinant integraciją į gyvenamąją aplinką bei visuomenę.

Atviros erdvės tikslinė grupė: išanalizavimus Molėtų rajone gyvenančių jaunų žmonių situaciją nuspręsta, kad atviros erdvės tikslinė grupė turėtų būti 14 – 19 m. jauni žmonės. Tokios amžiaus ribos pasirinktos neatsitiktinai: paaugliai iki 14 m. rajono savivaldybėje turi daugiau galimybių saugiai leisti laisvą laiką jų poreikius atitinkančiose veiklose. Amžiaus riba iki 19 m. pasirinkta, remiantis tuo, kad daugiausiai dėmesio trūksta būtent mokyklinio amžiaus jauniems žmonėms. Dauguma vyresnių jaunų žmonių baigę mokyklą išvyksta dirbti arba studijuoti į kitus miestus, o pasilikusiam jaunimui paprastai reikia labiau specializuotos pagalbos, pvz., siekiant įsidarbinti. Svarbu pabrėžti, jog nors Molėtų AJE yra atvira visiems žmonėms, nepaisant jų socialinės padėties, ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas įvairius sunkumus išgyvenantiems jauniems žmonėms.

Atviros erdvės darbo laikas: sėkmingam atviram darbui su jaunimu svarbus atviros erdvės darbo laikas. Ji turi dirbti tuo metu, kada joje gali lankytis jaunas žmogus – turi būti atvira lankytojams po pamokų, ne anksčiau 14 val. Nuspręsta, kad Molėtų AJE tinkamiausias darbo laikas yra 15 – 20 val. Išanalizavus situaciją tapo aišku, jog pirmą savo veiklos mėnesį atvira erdvė galėtų veikti 2 k. / sav. Toks variantas pasirinktas tam, kad jaunimo darbuotojas daugiau dėmesio galėtų skirti jaunuolių prikvietimui į atvirą erdvę, supažindinimui su ja ir veiklos galimybėmis joje ir pan. Vėliau rekomenduojama veiklą intensyvinti – ji galėtų vykti ir 3 – 4 k. /sav. Svarbu yra atsižvelgti į jaunuolių poreikius.

Atviros erdvės patalpų pritaikomumas jauniems žmonėms: atviros erdvės įkūrimui jau yra numatytos patalpos, kurių įrengimas planuojamas pabaigti 2016 m. pavasarį. Molėtų AJE įsikurs Molėtų Kultūros centro patalpose. Šios patalpos yra tinkamos atviro darbo vykdymui dėl kelių priežasčių. Visų pirma, numatytos patalpos yra netoli miesto parko ir ežero, prie kurio jaunimas dažnai renkasi šiltuoju metų sezonu. Taip pat aplink erdvės patalpas yra kitos institucijos, kurios gali prisidėti prie veiklų atviroje erdvėje organizavimo. Molėtų AJE turės atskirą įėjimą.

Atviros erdvės patalpas sudarys du kambariai – vienas, skirtas jaunuoliams, ir antrasis, skirtas jaunimo darbuotojui.

Atviros erdvės uždaviniai ir teikiamos paslaugos:

- **Ugdyti socialinius įgūdžius.** Jaunimo darbuotojai, dirbantys Molėtų AJE, turėtų sudaryti erdvę jaunų žmonių ugdymuisi ir individualiam augimui, skatinti juos prisiimti atsakomybę.
- **Teikti socializacijos pagalbą.** Jaunimo darbuotojai turėtų skatinti jaunų žmonių tarpusavio bendravimą, orientuojantis į jiems aktualias temas. Reflektuojama jaunų žmonių kasdienybė jaunam žmogui atpažįstamu ir artimu būdu.
- **Sudaryti galimybes prasmingai praleisti laisvalaikį.** Molėtų AJE turėtų kviešti jaunas žmones organizuotis ir dalyvauti laisvo laiko leidime, užsiimti mėgstama veikla (hobiu) ir atrasti naujas užsiėmimų formas, susipažinti ir žaisti žaidimus (stalo, lauko ir kt.), dalyvauti įvairiuose renginiuose.
- **Vykdyti tabako, alkoholio, kitų psichotropinių medžiagų vartojimo, nusikalstamumo ir kt. pirminę ir antrinę prevenciją.** Pirminė prevencija: kol visuomenėje priimtų (socialinių) normų apėjimas ar laužymas dar neprasidėjo, kuriamos sąlygos toleruojamam elgesiui skatinti. Antrinė prevencija – priemonės, užkertančios kelią ar mažinančios vyraujančią netoleruotiną elgesį, galiojančių taisyklių pažeidimus jau jiems įvykus ar atsikartojant.
- **Įgalinti jaunas žmones.** Jaunimo darbuotojai turėtų padėti atrasti ir įsivardinti jaunų žmonių resursus. Remti idėjas ir interesus, skatinti savarankiškumą, stiprinti atsakomybės dalinimąsi tarp darbuotojų ir jaunų žmonių, tokiu būdu mažinti pasyvią ir vartotojišką laikyseną.

- **Teikti konkrečią pagalbą.** Jaunimo darbuotojai turėtų asmeniškai konsultuoti ir informuoti įvairiose probleminėse situacijose (alkoholio ar kitų svaigalų vartojimas, mokymosi sunkumai ar sunkumai mokykloje, problemos santykiuose su vaikinu ar mergina, ar su tėvais ir t.t.).
- **Atstovauti AJE lankytojų interesams.** Molėtų AJE darbuotojai turėtų įsitraukti į įvairius bendradarbiavimo tinklus (parengta remiantis Atvirų jaunimo centrų ir erdvių koncepcija, 2010).

Atviros jaunimo erdvės darbuotojai: svarbu užtikrinti, kad darbui Molėtų AJE būtų skiriamas bent 1 etatas. Siekiant užtikrinti kokybišką darbą Molėtų AJE svarbu burti darbuotojų komandą, taigi skirtas etatas gali būti padalintas keliems žmonėms. Molėtų AJE jaunimo darbuotojai turėtų atitikti Jaunimo reikalų departamento prie SAMM patvirtintoje Atvirų jaunimo centrų ir erdvių koncepcijoje keliamus reikalavimus darbuotojams.

Bendradarbiavimas: siekiant sėkmingo atviros erdvės funkcionavimo, veiklų įvairovės užtikrinimo, tinkamos pagalbos jaunuoliams suteikimo yra būtinas tarpžinybinis bendradarbiavimas tarp su jaunimu dirbančių institucijų ir organizacijų. Svarbu pabrėžti ir tai, jog visos įstaigos (pvz. mokykla, VTAS, SPC, Darbo birža, meno ir sporto mokyklos ir pan.) gali prisidėti ir kviečiant jaunuolius pradėti lankyti atvirą erdvę, bei didinant visuomenės sąmoningumą.

Nors Molėtų AJE orientuosis į 14 – 19 m. jaunas žmones, tačiau būtina atkreipti dėmesį ir rūpintis 12 – 14 m. paauglių užimtumu. Molėtų biblioteka išsakė poreikį bendradarbiauti siekiant užimti tokio amžiaus paauglius.

APIBENDRINIMAS

Šios rekomendacijos ir pasiūlymai buvo suformuluoti atsižvelgiant į Molėtų rajono savivaldybės pavyzdį. Darytina prielaida, jog jos gali būti pritaikomas ir bet kurioje kitoje šalies savivaldybėje, nes šios struktūros veikia visuose vietos lygmenyse.

Rekomendacijos Molėtų rajono savivaldybės administracijai

1. Kurti efektyvios jaunimo politikos viziją, jos įgyvendinimą užtikrinti nustatant strateginius tikslus, jų vykdymo veiklos planus ir priežiūros mechanizmus.
2. Suformuoti atskirą Jaunimo reikalų koordinatoriaus etatą.
3. Esant poreikiui įkurti Jaunimo reikalų komitetą.
4. Kiekvienais metais skirti lėšų jaunimo projektams remti, projektuojant jas atskira eilute savivaldybės biudžete, t.y. esamus finansinius resursus paskirstyti, dalį lėšų tikslingai skiriant jaunimo veiklai ir darbui su jaunimu.
5. Skirti materialinę paramą jaunimo lyderių, neformalių grupių, organizacijų, taip pat esamų ir naujai besikuriančių nevyriausybinių organizacijų veiklai.
6. Įkurti Atvirą jaunimo erdvę, numatant pakankamai lėšų jaunimo darbuotojų darbo užmokesčiui, patalpų išlaikymui bei veikloms. Svarbu užtikrinti, kad darbui Molėtų AJE būtų skiriamas bent 1 etatas (kuris gali būti padalintas keliems žmonėms).
7. Telkti resursus specializuotos organizacijos arba specializuotos programos skirtos darbui su sunkaus elgesio jaunuoliais steigimui ateityje.
8. Plėtoti bendradarbiavimo kultūrą: sprendžiant jaunimui aktualius klausimus, konsultuotis su šioje srityje dirbančiais praktikais ir jaunais žmonėmis.
9. Įkurti bent vieną socialinio darbuotojo etatą, skirtą socialinio darbo su rizikos grupės šeimomis, vaikais, jaunuoliais ir suaugusiais asmenimis organizavimui vietos bendruomenėse.
10. Kurti kompensacinį mechanizmą, padarysiantį jaunuoliams iš nepasiturinčių šeimų labiau prieinamas neformalaus šveitimo paslaugas.
11. Kurti vieningą ir ilgalaikę neformalaus ugdymo strategiją bendradarbiaujant su praktikais. Bent vieną kartą per metus organizuoti neformalaus šveitimo ir ugdymo paslaugas teikiančių organizacijų, jaunimo organizacijų ir Savivaldybės

administracijos atstovų susitikimus, kurių metu būtų aptariamas metų planas strategijos įgyvendinimui, naujų probleminių sričių identifikavimui, strateginių darbo kryptių koregavimui.

12. Spręsti kaimo jaunimo atskirties problemą, visų pirma, ištiriant ir įvertinant situaciją; daugiau dėmesio skiriant vietos bendruomenių jaunimo įtraukimui į Molėtų mieste rengiamus renginius ir vykdomas tęstines veiklas; organizuojant mobilies jaunimo užimtumo, neformalaus šveitimo ir specializuotų paslaugų programas; ieškant galimybių steigti atviras jaunimo erdves vietos bendruomenėse ir stiprinant vietines jaunimo ar jaunimui skirtas iniciatyvas.
13. Užtikrinti tarpžinybinės darbo grupės veiklą. Inicijuoti Tarpžinybinę darbo grupę turėtų Molėtų rajono savivaldybės administracijos direktorius, o jos veiklą koordinuoti – Molėtų rajono kultūros ir švietimo skyrius.

Rekomendacijos Molėtų rajono Jaunimo reikalų koordinatoriui

1. Tarpininkauti tarp savivaldybės politikų, jaunimo srityje dirbančių organizacijų ir jaunimo.
2. Skatinti Atvirų jaunimo erdvių steigimąsi ir plėtrą, palaikyti tarpžinybinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą, savivaldybėje veikiančių organizacijų pastangas sutelkti į prevencinį ir intervencinį darbą su sunkaus elgesio jaunuoliais.
3. Skatinti jaunų žmonių, neformalių jaunimo grupių ir jaunimo organizacijų veiklą ir jos plėtrą, inicijuojant ir palaikant kontaktus su jau egzistuojančiomis iniciatyvomis, skatinat naujų iniciatyvinių grupių kūrimąsi ir formalizavimą.
4. Spręsti kaimo jaunimo atskirties problemą užmezgant ir palaikant kontaktą su kaimiškosiose vietovėse gyvenančiais jaunais žmonėmis, aiškinantis jų poreikius bei prisidėti prie jų didesnio įtraukimo jaunimo veiklas.
5. Skatinti, inicijuoti, organizuoti jaunimo srityje veikiančių (ypač tų, kurie savo veiklose susiduria su sunkaus elgesio jaunuoliais) organizacijų atstovų (tiek darbuotojų, tiek savanorių) kompetencijų kėlimą.
6. Rinkti, reguliariai atnaujinti ir sisteminti turimus duomenis apie sunkaus elgesio jaunų žmonių situaciją savivaldybėje.

Rekomendacijos Molėtų rajono Jaunimo reikalų tarybai

1. Atstovauti Molėtų rajono savivaldybės jaunimo interesams ir koordinuoti jaunimo politikos įgyvendinimą.
2. Koordinuoti „Jaunimo fondo“ veiklą.
3. Skatinti naujų jaunimo organizacijų kūrimąsi ir veiklos aktyvumą, orientuojantis ne į tarpusavio konkurencijos didinimą, o vienas kitą papildantį bendradarbiavimą.
4. Esant poreikiui inicijuoti diskusijas dėl Molėtų rajono jaunimo organizacijų sąjungos „Apskritasis stalas“ steigimo.
5. Palaikyti bei atstovauti toms nevyriausybinėms organizacijoms, kurios siekia nuosekliai ir kokybiškai dirbti su atskirtyje esančiu, rizikos grupei priklausančiu ir sunkaus elgesio jaunimu.
6. Prisidėti prie kaimo jaunimo atskirties problemos sprendimo, aiškinantis ir viešinant geografinę atskirtį patiriančių jaunų žmonių poreikius bei juos įtraukiant į jaunimo politikos planų įgyvendinimą.
7. Rūpintis tarybos narių kompetencijų kėlimu darbo su jaunimu, jaunimo interesų atstovavimo, aktyvaus dalyvavimo, jaunimo politikos įgyvendinimo, tarpžinybinio bendradarbiavimo ir kitomis temomis.
8. Kurti ir palaikyti bendradarbiavimo „kanalus“ tarp įvairias paslaugas jaunimui teikiančių organizacijų ir jaunimo.

Rekomendacijos Atvirai (-oms) jaunimo erdvei (-ėms)

1. Kurti erdvę 14 – 19 metų jaunų žmonių savirealizacijai, asmeninių ir socialinių kompetencijų ugdymuisi, didinti jaunų žmonių įsitraukimą į vietinę bendruomenę taip palengvinant integraciją į gyvenamąją aplinką bei visuomenę
2. Atstovauti AJE lankytojų interesams Tarpžinybinio bendradarbiavimo grupėje, Jaunimo reikalų taryboje ir kt.
3. Suburti kompetentingų specialistų ir aktyvių savanorių komandą.
4. Kviesti specializuotas ir neformalaus ugdymo paslaugas teikiančias įstaigas, nevyriausybinės ir jaunimo organizacijas prisidėti prie AJE darbo su sunkaus elgesio jaunuoliais.

5. Skatinti jaunuolius kreiptis į neformalaus ugdymo įstaigas ir naudotis jų paslaugomis.
6. Telkti resursus ir pajėgas specializuotos programos skirtos darbui su sunkaus elgesio jaunuoliais steigimui ateityje, kurios uždavinys būtų dirbti su sunkaus elgesio jaunuoliais ir jų aplinka, padedant jiems spręsti įvairias psichologines, socialines, ekonomines problemas, įgalinant juos sėkmingai integruotis į bendraamžių bendruomenę, švietimo sistemą ir darbo rinką.

Rekomendacijos Jaunimo organizacijoms

- Organizuojant renginius ir veiklas daugiau nei dabar orientuoti veiklas ne tik į gabius, motyvuotus, iniciatyvius bet ir į atskirtį patiriančius bei rizikos grupės moksleivius, užsiimant sunkaus elgesio prevencija.
- Paskatinti savo organizacijų narius savanoriauti naujai įkurtoje Molėtų atviroje erdvėje.
- Plėtoti bendradarbiavimą su moksleiviais iš kitų mokyklų, inicijuojant renginius orientuotus į viso rajono, o ne tik miesto jaunimą, ypatingą dėmesį skiriant geografiškai atitolusio jaunimo dalyvavimo problemai.
- Mažinti tarpusavio konkurenciją ir jungti pajėgas, burtis inicijuojant ir organizuojant veiklą.
- Iniciatyviai rengti paraiškas „Jaunimo fondui“ ir siekti finansinės paramos iš kitų šaltinių.
- Inicijuoti ir palaikyti ryšius su savivaldybės administracija ir jos įsteigtomis institucijomis veikiančiomis jaunimo srityje.
- Prisidėti kuriant neformalaus jaunimo ugdymo strategiją išsakant jaunų žmonių poreikius bei idėjas strategijos įgyvendinimui.
- Prisidėti prie kaimo jaunimo atskirties problemos sprendimo, atstovaujant jauniems žmonėms, kurie patiria geografinę atskirtį.
- Kurti neformalaus švietimo paslaugas teikiančių organizacijų atstovų ir jaunimo bendradarbiavimo tradicijas (*Facebook* grupės kūrimas, reguliarios organizacijų

mugės, atvirų durų dienos ir pan.), ieškant organizacinių formų, užtikrinančių ilgalaikį bendradarbiavimo „kanalų“ veikimą.

- Rūpintis savo narių kompetencijų kėlimu aktyvaus dalyvavimo, jaunų žmonių interesų atstovavimo, lyderystės ir vadovavimo, projektų rengimo ir įgyvendinimo bei kitose temose.

Rekomendacijos mokykloms

1. Bendradarbiauti su AJE, kviečiant jaunuolius pradėti lankyti atvirą erdvę bei didinant visuomenės sąmoningumą.
2. Bendradarbiauti tarpusavyje peržiūrint geltonųjų autobusiukų važinėjimo grafikus, kuriant II pamainą, kad jaunuoliams taptų labiau prieinamos neformalaus švietimo ir ugdymo paslaugos.
3. Dėti pastangas paslaugų, atliepančių jaunimo poreikius, plėtrai, informavimo apie teikiamas paslaugas ir organizuojamus renginius jaunimui patrauklesnėmis formomis paieškai, organizaciniuose dalykuose didesnio lankstumo ir jautresnio atsiliepimo į jaunimo iniciatyvas, iniciatyvų skatinimo ir puoselėjimo.
4. Skatinti socialinių pedagogų iniciatyvas orientuotas į darbą su sunkumus patiriančiu jaunimu.
5. Skatinti socialinių pedagogų įsitraukimą į tarpžinybinio bendradarbiavimo darbo grupės veiklą.

Rekomendacijos neformalaus švietimo ir ugdymo organizacijoms

1. Bendradarbiaujant su politikais sukurti vieningą ir ilgalaikę neformalaus ugdymo strategiją. Bent vieną kartą per metus organizuoti neformalaus švietimo ir ugdymo paslaugas teikiančių organizacijų, jaunimo organizacijų ir Savivaldybės administracijos atstovų susitikimus, kurių metu būtų aptariamas metų planas strategijos įgyvendinimui, naujų probleminių sričių identifikavimui, strateginių darbo kryptų koregavimui.
2. Jautriai atsiliepti į jaunų žmonių iniciatyvas, palaikyti jas, rūpintis bendradarbiavimo su jaunimo organizacijų atstovais tęstinumu ir tradicijų kūrimu (*Facebook* grupės kūrimas, reguliarios organizacijų mugės, atvirų durų dienos ir pan.).

3. Dėti pastangas paslaugų atliepančių jaunimo poreikius plėtrai, informavimo apie teikiamas paslaugas ir organizuojamus renginius jaunimui patrauklesnėmis formomis paieškai.
4. Plėtoti mobilias paslaugas, orientuotas į viso rajono, o ne tik miesto jaunimą, ypatingą dėmesį skiriant geografiškai atitolusio jaunimo dalyvavimo problemai.
5. Bendradarbiaujant su savivaldybe ir verslo sektoriumi sukurti neformalaus šveitimo ir ugdymo paslaugų kompensavimo mechanizmą sunkaus elgesio jaunuoliams ir jaunuoliams iš nepasiturinčių šeimų.
6. Atsiliepti į Atviros jaunimo erdvės darbuotojų iniciatyvas rengiant renginius ir organizuojant tęstines veiklas sunkaus elgesio jaunuoliams, teikiant organizacinę pagalbą, pagalbą materialiaisiais ištekliais ir specialistų paslaugomis, bendradarbiavimu rengiant projektus ir pan.
7. Tose organizacijose, kurios net nededant specialių pastangų tampa neformalia sunkaus elgesio jaunuolių susibūrimo erdve, telkti resursus atvirų jaunimo erdvų kūrimui.
8. Prisidėti prie tarpžinybinės darbo grupės veiklos.
9. Iniciatyviai ir bendradarbiaujant su kitomis organizacijomis rengti projektus „jaunimo fondo“ paramai gauti.
10. Dalyvauti mokymuose apie sunkaus elgesio jaunuolių psichologiją ir bendravimo specifiką su jais.

Rekomendacijos nevyriausybinėms organizacijoms

1. Inicijuoti, organizuoti veiklas, skirtas sunkaus elgesio jaunimui, siekti finansinės paramos, aktyviau bendradarbiauti tarpusavyje, su savivaldybės administracija ir jos įsteigtomis institucijomis, veikiančiomis tame pačiame darbo lauke.
2. Ne tik laukti iniciatyvos iš jaunų žmonių, bet ir dėti pastangas paslaugų, atliepančių jaunimo poreikius plėtrai, informavimo apie teikiamas paslaugas ir organizuojamus renginius jaunimui patrauklesnėmis formomis paieškai, organizaciniuose dalykuose didesnio lankstumo ir jautresnio atsiliepimo į jaunimo iniciatyvas, iniciatyvų skatinimo ir puoselėjimo.

3. Bendradarbiauti su atvira jaunimo erdve, siekiant užtikrinti veiklų įvairovę ir tinkamos pagalbos jaunuoliams teikimą, kviesti jaunuolius pradėti lankyti atvirą erdvę, didinti visuomenės sąmoningumą.
4. Skatinti jaunimo srityje veikiančių, o ypač savo veiklose su sunkaus elgesio jaunuoliais tiesiogiai susiduriančių organizacijų atstovų (tiek darbuotojų, tiek savanorių) kompetencijų kėlimą.

Rekomendacijos specializuotas paslaugas teikiančioms organizacijoms

1. Plėtoti bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrą su savivaldybės administracijos atstovais ir kitomis jaunimo srityje veikiančiomis organizacijomis.
2. Prisidėti prie Atviros jaunimo erdvės veiklos, dalinantis turimais resursais ir įgyvendinant bendrus projektus, skatinant ir motyvuojant jaunuolius lankytis atviroje erdvėje.
3. Telkti resursus ir pajėgas specializuotos organizacijos arba specializuotos programos, skirtos darbui su sunkaus elgesio jaunuoliais, steigimui ateityje. Tokią programą galėtų vykdyti jau veikianti įstaiga (pavyzdžiui, Pedagoginė psichologinė tarnyba).
4. Aktyviai dalyvauti tarpžinybinės darbo grupės veikloje, siekiant didinti paslaugų, skirtų sunkumus patiriantiems jauniems žmonėms, efektyvumą derinant planuojamus veiksmus, keičiantis turima informacija bei kartu ieškant tinkamiausių sprendimų.
5. Reguliariai kelti kompetencijas įvairiomis darbo su jaunimu temomis.

Rekomendacijos Molėtų rajono bendruomenių centrams

1. Skatinti ir remti jaunimo iniciatyvas.
2. Skatinti prie suaugusiųjų iniciatyvų prisijungti daugiau jaunimo.
3. Organizuoti veiklas, skirtas jaunimui, ir aktyviai kurti paraiškas finansavimui gauti iš „Jaunimo fondo“.
4. Organizuojant renginius ir veiklas daugiau nei dabar orientuoti veiklas ne tik į gabius, motyvuotus, iniciatyvius, bet ir į atskirtį patiriančius bei rizikos grupės moksleivius, užsiimant sunkaus elgesio prevencija.

5. Plėtoti bendradarbiavimą tarp bendruomenių centrų.